

- Т. Г. Щедрина. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 415 с.
19. Зинченко В. П., Моргунов Е. Б. Человек развивающийся. Очерки Российской психологии. – М.: Тривола, 1994. – 304 с.
 20. Вересов Н. Н. Культурно-историческая психология Л. С. Выготского: трудная работа понимания [Электронный ресурс]/ Н. Н. Вересов // НЛЮ. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2007/85/be6.html>
 21. Иванов Вяч. Вс. Культурная антропология и история культуры / Вяч. Вс. Иванов // Одиссей: Человек в истории, 1989: Исследования по социальной истории и истории культуры. – М.: Наука, 1989. – С. 11–16
 22. Вересов Н. Н. Экспериментально-генетический метод и психология сознания: методология и принципы // Психология сознания: современное состояние и перспективы: Мат-лы II всерос. науч. конф. 29 сент. – 1 окт. 2011 г., Самара. Самара: ПГСГА, 2011. С. 21–36.
 23. Эткин А. М. Эрос невозможного: Развитие психоанализа в России. – М.: Гнозис; Прогресс-Комплекс, 1994. – 376 с.
 24. Эткин А. М. Еще о Л. С. Выготском: Забытые тексты и найденные контексты. / Эткин А. М. // Вопросы психологии. – М., 1993. – № 4. – С. 37–55.
 25. Шейко В. М., Богуцкий Ю. П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Монографія. – К.: Генеза, 2005. – 592 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014

S. Y. Sabadash

HISTORIOGRAPHICAL ASPECT OF THE SCIENTIFIC OF CULTURAL AND CREATIVE PROCESSES: HISTORIOGRAPHICAL ISSUE

The article views the historiographical aspect of the scientific and theoretical heritage by the famous scientist Lev Vygotskiy. The attention is focused on the works of his followers and archeological researches, which consider cultural component by Lev Vygotskiy heritage. It's marked that in the context of the cultural issue his works haven't been investigated though their research has a great potential.

Key words: *Lev Vygotskiy, culture, source base, cultural and historical theory, archeological research.*

УДК:94;02

Ю. С. Сабдаш

ЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ У. ЕКО

В статті розглядається етична концепція відомого італійського вченого та письменника Умберто Еко. Аналізується його книга «П'ять есе на теми етики», де автор розкриває проблематику сучасного суспільства: війни, расизм, фашизм і націоналізм, робота ЗМІ, релігійна і позарелігійна етика. Наголошується, що функція інтелектуала – рефлексія, критика, «вип'ячування двозначностей і висвітлення їх», а також розглядається ур-фашизм – термін, який ввів Еко для позначення ідеології, яка існувала в усі історичні епохи в найрізноманітніших формах.

Ключові слова: *У.Еко, етична концепція, гуманізм, функція інтелектуала, ур-*

фашизм, нетерпимість, пошук діалогу.

Умберто Еко – визнаний філософ, медієвіст, семіотик, мистецтвознавець, а також видатний письменник. Сьогодні він почесний професор низки університетів: широка популярність прийшла до У. Еко після появи його праць з історії Середньовіччя, наукових досліджень в галузі мистецтвознавства та семіотики, а також двох світових бестселерів – «Ім'я рози» та «Маятник Фуко».

Багато своїх праць У. Еко присвятив етиці та моралі, але найцікавішою, на нашу думку є книга «П'ять есе на теми етики» [1]. У передмові до неї він зазначає: «У зібраних тут есе дві спільні характеристики. По-перше, вони створювалися з нагоди участі у міжнародних конференціях і засіданнях. По-друге, при всій розмаїтості тематики есе носять етичний характер, тобто говорять про те, що робити добре, що робити погано й чого не слід робити ні за яких умов» [1, с. 5]. Книга розкриває майже всю проблематику сучасного суспільства: війни, расизм, фашизм і націоналізм, робота ЗМІ, релігійна і позарелігійна етика, ці тексти мають за мету одне: з позицій моралі визначити, що таке добре і що таке погано, виходячи з цілісної системи етичних категорій, яким Умберто Еко завжди уміє додати свіжості та гостроти, – за допомогою витонченого та дотепного оформлення. Що ж до запропонованої етичної системи, то, на нашу думку, її можна визначити одним словом – гуманістична. Уточнимо, що йдеться про класичний італійський ренесансний гуманізм, який проголосив своєю метою «пізнання речей, які стосуються життя та людських нравів і які вдосконалюють та прикрашають людину». Звичайно, житель ХХ – ХХІ ст. – і тим більше вчений, що опікується такими сучасними дисциплінами, як семіотика і культурологія, – не може сповідувати ренесансну ідеологію в чистому вигляді. Але усвідомлювати себе прямим і законним її спадкоємцем – чому б і ні, коли йдеться про одвічні загальнолюдські цінності?

На одній з прес-конференцій на запитання «Чи реабілітував Ватикан Саванаролу і що з цього приводу думає Умберто Еко?» він відповів: «Мені здається, це не актуальне завдання Ватикану – вибачатись перед давно спаленим Саванаролою або якимось чином регулювати відносини, які вже врегулювала історія. Крім того, я ніколи його не любив, цього вашого Саванаролу. Якщо б я вибирав собі компаньйона для відпочинку удвох, то запросив би Джордано Бруно. Я свою думку нікому не нав'язую, я не расист. Але якщо б моя дочка схотіла вийти заміж за Саванаролу, напевно, я був би незадоволений» [2, с. 3]. Звичайно, цей забавний пасаж не пов'язаний з текстами безпосередньо, але в ньому вдало викладено навіть не світогляд, а світовідчуження Умберто Еко: Саванарола для нього представник іншої «інтелектуальної раси» жорстких і нетерпимих фанатиків, що виступають від імені істини і так чи інакше пригнічують свободу. Можна навіть сказати, що ця «раса» ворожа Еко; в усякому разі, його власна ідеологічна позиція має прямо протилежну спрямованість, викладену так: «З ... нетерпимістю треба боротися в самих її зачатках, неухильним зусиллям виховання, починаючи з найніжнішого дитинства, перш ніж вона віділлється в якусь книгу і перш ніж вона перетвориться на поведінкову шкірку, непробивну і тверду – саме тут наша робота» [1, с. 147]. «Свобода і Визволення – наша робота. Вона не кінчається ніколи» [1, с. 80].

Умберто Еко висловлюється від імені інтелігенції. Сьогодні наша інтелігенція немов би соромиться говорити про себе «ми». Значною мірою тому, що ця колишня добра форма скомпрометована різноманітними ідеологічними спекулянтами, а частково через істотну роз'єднаність, відсутність об'єднавчої ідеї. Еко не відчуває ніяковості, оскільки основою його «ми» є ті елементи норми, які можуть і повинні об'єднувати всіх людей незалежно від їхніх партійних, релігійних та інших переконань. Тобто інтелігенція для нього – поняття етичне, а точніше, в цьому понятті йдеться про соціальну функцію. Виконувати її здатні і віруючі, і невіруючі, і освічені, і безграмотні – всі, хто зумів усвідомити: «етичний підхід починається,

коли на сцену приходять “Інший”» [1, с. 14], і цей «“Інший” від народження наділений абсолютно тими ж потребами і правами, які ми вважаємо неухильними для себе» [1, с. 16]. Теоретично – начебто дуже, до неймовірного просто, а практично – майже не здійснено; в усякому разі, ніколи це не виконувалося, як і численні інші християнські заповіді.

Еко – блискучий сучасний інтелектуал, однаково здатний написати роман, наукову статтю з семіотики чи то публіцистичний памфлет про війну. Публіцистика Еко показує, що постмодернізм зовсім не веде до паралічу волі. Функція інтелектуала – рефлексія, критика, «вип'ячування двозначностей і висвітлення їх», але ще і **пошук діалогу**, наприклад, з релігійною етикою, за умов розуміння, що неодмінно залишаються області, які не збігаються, проте згода на якихось загальнолюдських підставах можлива. Одна з таких підстав – **чесність перед собою**. Позарелігійному і небайдужому Еко здається не прийнятним, що в якомусь католицькому університеті професори формально шанобливо підходять до причастя без попередньої сповіді – та і без віри. Актуальною сприймається апеляція до розуму – Еко прагне довести, що в сучасних умовах глобальних економічних та інформаційних зв'язків війна безглузда, неефективна, оскільки переможця вона приведе не до вигод, а до загальних втрат і хаосу.

Історичний досвід показує, що розумна людина не стає диктатором або релігійним фанатиком, а расистські або фундаменталістські теорії тільки оформлюють те, що вже існує на підсвідомому рівні, і тому ці теорії непроникні для будь-якої критики. Еко глибоко переконаний і прагне переконати світ, що боротьба з нетерпимістю повинна вестися на рівні виховання, а «привчати до терпимості людей дорослих, які стріляють один в одного з етнічних і релігійних причин, – тільки втрачати час» [1, с. 142-143]. Є виняткові випадки, коли для дискусії вже надто пізно, а час робити моральний вибір. «Терпіти нестерпиме, – заявляє Еко, – означає ущемляти власну особистість. Коли щось нестерпне, то треба взяти на себе відповідальність і визначити, в чому ж полягає це нестерпне. А потім діяти і бути готовим дати відповідь у разі помилки» [1, с. 154]. Отже, на виняткову подію може бути дана виняткова відповідь. Еко нагадує, що Друга світова війна закінчилася не переговорами переможців і переможених, а судом та вироком: «Серед ваших цінностей було превознесення сили, так от ми і застосовуємо силу: вішаємо вас» [1, с. 151]. З об'єктивного погляду постмодерністська свідомість розщеплена майже «шизофренічно». Як істота, що наділена інтелектом, людина зобов'язана зрефлектувати ситуацію, побачити її по можливості об'єктивніше і всебічно. Але в той же час як моральний суб'єкт вона має право на вибір і зобов'язана діяти. Така роздвоєність не обіцяє легкого життя, але являється тією необхідністю, котра вберігає від нездатності до діалогу, від захопленості утопіями, від надмірно прямолінійних рішень.

Той же фашизм, наприклад, не виникає на порожньому місці – і серед ознак, що роблять суспільство схильним до нього, першою Еко називає традиціоналізм як переконаність, що істина вже знайдена і залишається тільки проголошувати її та керуватися нею. Щоправда, прихильників традицій, обурених такою точкою зору, буде немало. Заспокоїти їх можна тим, що і орієнтація на модернізм або індивідуалізм також несе певні проблеми. Головне знати і постійно мати на увазі прогнозовані небажані наслідки тих або інших радикальних поглядів, дбати про систему противаг для них, а не закривати на них очі або, ще гірше, маскувати чи виправдовувати їх.

Значне місце у творчому доробку У. Еко належить питанням критики, до якої він підходить серйозно і професійно. На його думку, один з інструментів критики – це мас-медіа, зокрема друковані видання. Але, критикуючи, друковані засоби не повинні самі перебувати поза критикою, навіть зобов'язані ставити під сумнів самих себе. І як приклад неетичної імітації такої самосвідомості Еко розглядає ігри журналістів та політиків, коли медіа навмисно змінює інтерв'ю, додаючи йому скандальності для підвищення тиражу, а

політик може погоджуватись на це для самореклами або переслідуючи певні корисливі цілі: скористатись «помилкою» і таким чином натякнути, «щоб фраза пішла в друк і щоб наступного дня почати її спростовувати; але при цьому пробна куля все-таки ним запущена і інсинуація чи то загроза в цілому досягла мети». Така гра засмоктує, проте якщо інтерв'ю та спростування з'являються одне за одним, то «розплатою і для друкованого органу, і для політика зазвичай бувають втрата довіри і наплювацтво читачів» [1, с. 106]. Тон преси в такому разі стає все більш підвищеним, а за роздмухуванням скандалів приголомшеному читачеві важко розпізнати дійсно серйозні проблеми і справжні погляди та позиції гравців.

Спираючись на накопичений досвід, міжнародна громадська практика передбачає інші вимоги до преси – об'єктивність, забезпечення читача оперативною, достовірною інформацією, а не обслуговування інтересів тих чи інших владних угруповань. Еко ж ухиляється від обговорення цих благих намірів, зауважуючи, що абсолютно об'єктивної інформації не буває за визначенням. Наприклад, просто тематичний підбір статей вже навіоє бажані ідеї, тобто формує певні погляди. Це позиція вченого-семіотика, який тяжіє до наукової точності, хоча для нього усвідомлення того, що абсолютна об'єктивність недосяжна, не означає, що до неї не варто прагнути, що не може бути більш менш об'єктивних матеріалів. Досвідчений Еко дипломатично переводить дослідження в площину взаємин друку і телебачення, як до теми популярної, актуальної, постійно обговорюваної. А. Уланов зазначає: «Еко не стільки відкривач, скільки чудовий популяризатор. Така фігура, безумовно, необхідна в сучасному культурному полі інформаційного ХХ ст., хоча фактично відсутня на теренах СНД через нав'язливу ідеологічну основу, а без розповсюдження новітніх ідей ситуація не зміниться на краще, хоча вона все-таки змінюється» [3, с. 178]. В процесі громадських дискусій склалася думка, що «коли сьогодні хтось заговорить про красу війни як єдино можливої гігієни світового масштабу, він потрапить не в історію літератури (як Д'Аннунціо), а в історію психіатрії» [1, с. 31].

Масштаби і науковий рівень численних філософських інтерпретацій У. Еко дають йому право на незалежність і оригінальність потрактувань, які, на наш погляд, заслуговують на більш детальний розгляд. Так, стаття «Вічний фашизм», з вищезгаданих п'яти есе, напевно, найцікавіша в збірці. Не тільки тому, що містить спогади про дитинство, які дещо прояснюють витoki «Маятника Фуко». На прес-конференції Еко запитали, як він ставиться до езотерики і, більш того, чи не посвячений він в цю сакральну течію. «Езотеризм, – була відповідь, – це одна з форм ур-фашизму». Ур-фашизм – термін, який ввів Еко для позначення ідеології, яка існувала в усі історичні епохи в найрізноманітніших формах. Легко зрозуміти, що режим Гітлера злочинний, а от вже з Муссоліні виникають складнощі, з цього приводу Еко іронізує: «Було б так зручно для всіх нас, якби хто-небудь виліз на світову арену і сказав: “Хочу знову відкрити Освенцім, хочу, щоб чорні сорочки знову замарширували на парадах італійськими площами!”. На жаль, в житті так просто не буває! Ур-фашизм може поставати в найбезневинніших видах і формах» [1, с. 79–80]. Письменник виділяє чотирнадцять ознак ур-фашизму, серед яких націоналізм – далеко не перша, головною ж виявляється культ традиції, наявність незаперечних істин і авторитетів. А найбільшою несподіванкою виглядає чотирнадцята ознака: «Ур-фашизм говорить на новомові» [1, с. 78]. І пояснює: «І нацистські, і фашистські підручники відрізнялися бідною лексикою і примітивним синтаксисом, втілюючи намір максимально обмежити для школяра набір інструментів складного критичного мислення» [1, с. 78]. Чи не те саме спостерігається сьогодні у телерекламі, в пресі, у відстоюванні права сленгів на статус засобу спілкування?

Логічно, що пресі присвячено окреме, спеціальне есе, і, напевно, у італійських газет ті ж проблеми, що і в українських: «...нинішня преса схиляється до мови тієї безформної єдності, яку прийнято називати “народ”, причому передбачається, що народ мислить і висловлюється виключно прислів'ями» [1, с. 88]. Те, що письменник турбується про долю

мови, зрозуміло, але те, що творець «Імені рози» і «Маятника Фуко» – еталонних постмодерністських книг – так багато говорить про моральний борг, опрацьовує проблеми етики, вже не просто цікаво, схоже, тут щось не в порядку.

Список використаної літератури

1. Эко У. Пять эссе на темы этики / У. Эко ; пер. с итал. Е. Костюкович. – СПб. : Симпозиум, 2005. – 160 с.
2. Эко У. Быть интеллигентом в России – знак противостояния / У. Эко // Литературная газета. – 1998. – № 18–19. – 13 мая. – С. 3.
3. Уланов А. Дело техники / А. Уланов // Дружба народов. – 2003. – № 11. – С. 176–178.

Стаття надійшла до редакції 7.09.2014

J.S. Sabadash

AESTHETIC CONCEPTION BY U. EKO

The article views the aesthetic conception by a famous Italian scientist and writer U. Eko. There analyzed his book “Five essays on the topic of ethics”, where the author considers the problem of a modern society: wars, racism, fascism and nationalism, work by mass media, religious and out religious ethics. There stressed that the function of the intellectual is the reflection, critics, “protrusion of ambiguity and clarification”, and also there viewed ur-fascism - the term, that was introduced by U. Eko to define the ideology, which existed in all historical epochs in different forms.

Key words: *U. Eko, aesthetic conception, humanism, function of the intellectual, ur-fascism, intolerance, the search for a dialogue.*

УДК 024:324.15 (477)

А.І.Сидоренко

ЧИТАЧ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ І ЙОГО БАЧЕННЯ РОЛІ І МІСЦЯ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПО ЗАДОВОЛЕННЮ ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

У статті дається характеристика читачів – представників національних меншин та діяльність публічних бібліотек по задоволенню їх потреб у 80-90-ті роки ХХ ст.

Ключові слова: *національна меншина, публічна бібліотека, інформаційні потреби національних меншин.*

Остання чверть ХХ століття пов'язана з другим за часом етапом посиленої уваги до ролі і місця бібліотеки у задоволенні потреб національних меншин. Він відноситься до середини 80-х років ХХ ст. і співпадає з активним процесом національного відродження, який забезпечує будь-якому етносу можливості сучасного цивілізованого розвитку, що базується на національній культурі. Активізація національного фактору спонукала науковців до вивчення питань про роль бібліотек і, перш за все, публічних, у вирішенні даних проблем. У публікаціях цього періоду висвітлювались питання ролі бібліотеки як центра національної культури, її зв'язків з національно-культурними товариствами, робота бібліотек з багатонаціональним складом населення, невідповідності фондів бібліотек національно-культурним потребам читачів [11;25;30]. Серед них значне місце посідають статті Т. Добко,